پژوهشگاه
فضای مجازی

دفتر خاکستری ۶

پاسخ سریع
اردیبهشت ۱۴۰۴

دلایل مهاجرت نخبگان دانشگاه شریف و میزان خروج ارز از کشور توسط مهاجران

پاسخ به سوال مطرح شده از سوی معاونت معاونت اقتصادی و تنظیم مقررات مرکز ملی فضای مجازی

بسم الله الرحمن

دلایل مهاجرت نخبگان دانشگاه شریف و میزان خروج ارز از کشور توسط مهاجران

پاسخ به سوالات مطرح شده از کمیسیون معاونت اقتصادی و تنظیم مقررات

دفتر خاکستری (Quick Answer) **شمارهٔ ششم**

گردآورنده: فواد زارعی

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشگاه فضای مجازی است و استفاده از آن تنها با ذکر منبع مجاز است.
همچنین محتوای منتشرشده در این گزارش بیانگر دیدگاه رسمی مرکز ملی فضای مجازی نیست.

نشانی: تهران، سعادت آباد، خیابان علامه شمالی، کوچه هجدهم غربی، پلاک ۱۷
تلفن: ۲۲۰۷۳۰۳۱-۰۲۱
کد پستی: ۱۹۹۷۹۸۷۶۲۹

بررسی آمارها، روندها و دلایل مهاجرت رتبه‌های برتر کنکور و دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف طی ۲۰ سال گذشته

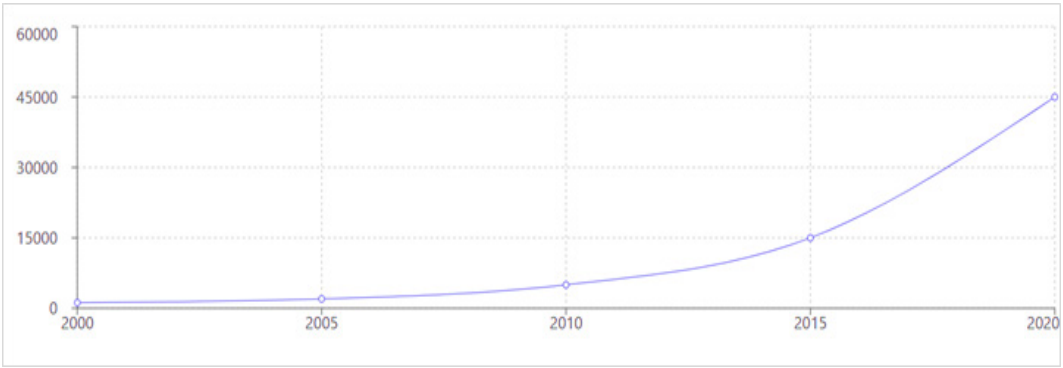
تحلیل جامع و دقیق از آمارها، روندها و دلایل مهاجرت رتبه‌های برتر کنکور و دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف طی ۲۰ سال گذشته نشان‌دهنده افزایش چشمگیر این پدیده است. این گزارش بر اساس داده‌های موجود از منابع معتبر و مطالعات علمی تهیه شده و تلاش دارد تصویری کامل از این موضوع ارائه دهد.

زمینه و اهمیت موضوع

مهاجرت نخبگان، به‌ویژه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های برتر مانند شریف، یکی از چالش‌های کلیدی سیاست‌گذاری در ایران است. این پدیده، که گاهی به عنوان «فرار مغزها» شناخته می‌شود، تأثیرات عمیقی بر توسعه علمی و اقتصادی کشور دارد. داده‌های موجود نشان می‌دهد که طی دو دهه گذشته، تمایل به مهاجرت در میان این گروه‌ها افزایش یافته است، که این امر نیازمند بررسی دقیق است.

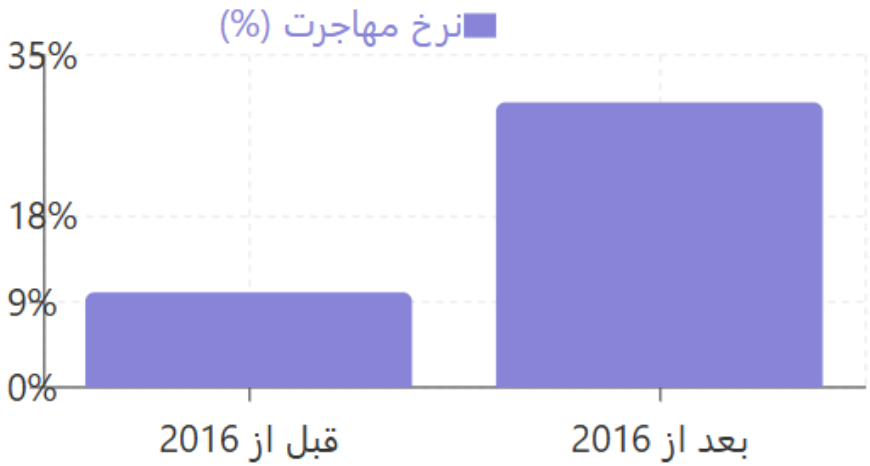
آمار و روندها

بر اساس گزارش‌های رصدخانه مهاجرت ایران، تعداد دانشجویان ایرانی در خارج از کشور طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ حدود ۳٫۲ برابر شده است. به طور خاص، در سال ۲۰۲۰، تعداد این دانشجویان به ۶۶,۷۰۱ نفر رسیده است. این افزایش نشان‌دهنده روند رو به رشد مهاجرت تحصیلی است.

شکل ۱ — نمودار دانشجویان ایرانی خارج از کشور

برای رتبه‌های برتر کنکور، داده‌ها نشان می‌دهد که نرخ مهاجرت قبل از سال ۲۰۱۶ حدود ۱۰٪ بوده، اما پس از این سال، این نرخ به ۳۰٪ رسیده است. این افزایش ممکن است به تغییرات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در ایران و همچنین فرصت‌های بیشتر در کشورهای مقصد مرتبط باشد.

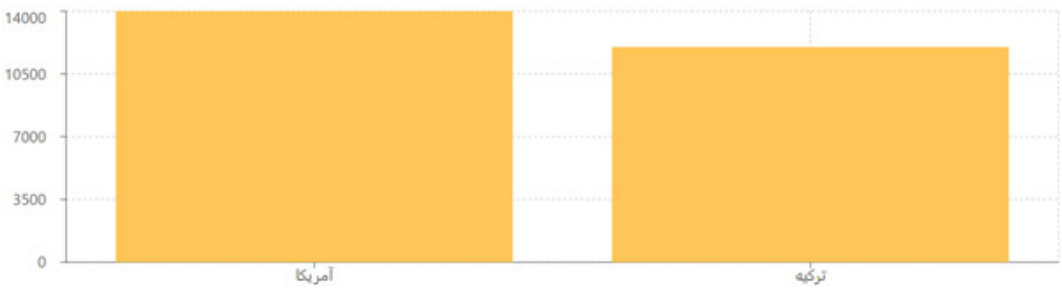

شکل ۲ — نرخ مهاجرت قبل و بعد از ۱۳۹۴

در مورد دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف، اگرچه آمار دقیق برای این دانشگاه محدود است، اما گزارش‌ها و اظهارات رسمی نشان می‌دهد که این دانشگاه به دلیل پذیرش بالای فارغ‌التحصیلان در دانشگاه‌های برتر جهان، به عنوان یکی از منابع اصلی مهاجرت نخبگان شناخته می‌شود. برای مثال، رئیس دانشگاه شریف اشاره کرده که بسیاری از فارغ‌التحصیلان این دانشگاه برای ادامه تحصیل به بهترین دانشگاه‌های دنیا می‌روند، که ممکن است این دانشگاه را در مقایسه با دیگران برجسته‌تر کند.

تحلیل روندها

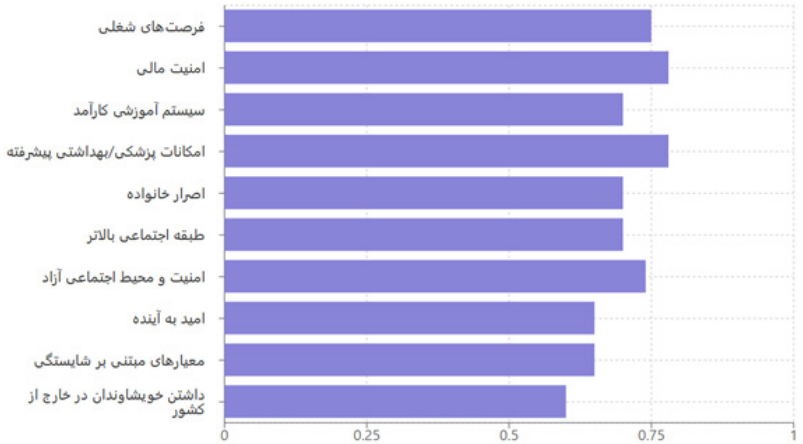
روند مهاجرت طی ۲۰ سال گذشته نشان‌دهنده افزایش مداوم است. برای مثال، داده‌های سالنامه مهاجرتی ایران نشان می‌دهد که جمعیت دانشجویان ایرانی در کشورهای منتخب مانند آمریکا و ترکیه طی دهه ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ رشد قابل توجهی داشته است. در آمریکا، تعداد دانشجویان ایرانی در سال ۲۰۱۵ به اوج ۱۴,۰۰۰ نفر رسیده و در ترکیه در سال ۲۰۲۰ به ۱۲,۰۰۰ نفر. این روند نشان‌دهنده جذابیت کشورهای توسعه‌یافته برای دانشجویان ایرانی است.

شکل ۳ - تعداد دانشجویان ایرانی در کشورهای منتخب (آمریکا و ترکیه)

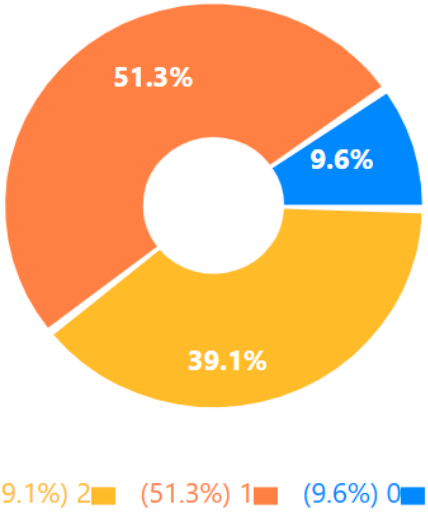
عامل	ضریب همبستگی (r)
فرصت‌های شغلی	۰٫۷۵
امنیت مالی	۰٫۷۸
سیستم آموزشی کارآمد	۰٫۷۰
امکانات پزشکی/بهداشتی پیشرفته	۰٫۷۸
اصرار خانواده	۰٫۷۰
طبقه اجتماعی بالاتر	۰٫۷۰
امنیت و محیط اجتماعی آزاد	۰٫۷۴
امید به آینده	۰٫۶۵
معیارهای مبتنی بر شایستگی	۰٫۶۵
داشتن خویشاوندان در خارج از کشور	۰٫۶۰

این مطالعه با نمونه‌ای ۳۷۹ نفر از دانشجویان این دانشگاه‌ها انجام شده و از روش‌های آماری مانند تحلیل رگرسیون و آزمون فریدمن استفاده کرده است.

شکل ۴- عوامل مؤثر بر مهاجرت و ضریب همبستگی آنها بر اساس مطالعه دانشگاه‌های شریف و علم و صنعت

علاوه بر این، عوامل اقتصادی و سیاسی نیز نقش مهمی دارند. برای مثال، رتبه جهانی ایران در جذب استعدادها در سال ۲۰۲۲ به ۱۱۲ رسیده که نشان‌دهنده چالش‌های موجود در نگهداشت نخبگان است. همچنین، تمایل به بازگشت تنها ۹٫۶٪ از دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مهاجر نشان‌دهنده پایین بودن نرخ بازگشت است، در حالی که ۵۱٫۳٪ اعلام کرده‌اند که قصد بازگشت ندارند.

شکل ۵ - تمایل به بازگشت دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مهاجر

افزایش مهاجرت رتبه‌های برتر کنکور و دانشجویان شریف نشان‌دهنده ترکیبی از عوامل کششی (کشش به سمت کشورهای مقصد) و فشاری (فشار از شرایط داخلی) است. فرصت‌های شغلی و آموزشی در کشورهای توسعه‌یافته، همراه با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی در ایران، این روند را تشدید کرده است. برای مثال، گزارش‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان رشته‌های مهندسی و ریاضی، که در دانشگاه شریف غالب هستند، تمایل بیشتری به مهاجرت دارند.

نتیجه‌گیری

مهاجرت رتبه‌های برتر کنکور و دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف طی ۲۰ سال گذشته روندی صعودی داشته و دلایل آن عمدتاً به فرصت‌های بهتر در خارج از کشور و چالش‌های داخلی مرتبط است. سیاست‌گذاری برای کاهش این مهاجرت نیازمند توجه به بهبود شرایط اقتصادی، آموزشی و اجتماعی در ایران است.

میزان و روش خروج ارز از کشور و ورود ارز به کشور توسط ایرانیان مقیم اروپا و کانادا و مقایسه آن با میزان خروج و ورودارز توسط اتباع ترکیه مقیم اروپا و کانادا

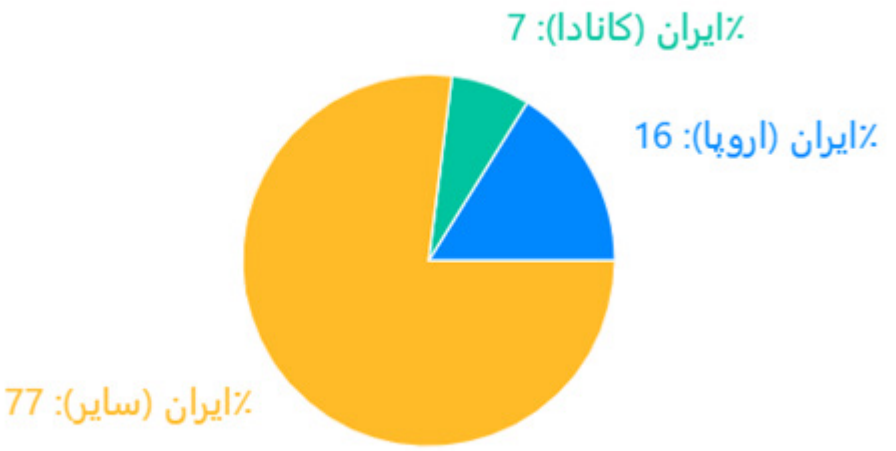
این گزارش به بررسی عمیق میزان و روش‌های خروج ارز از کشور و ورود ارز به کشور توسط ایرانیان مقیم اروپا و کانادا و مقایسه آن با اتباع ترکیه مقیم این مناطق می‌پردازد. داده‌ها عمدتاً از منابع معتبر مانند بانک جهانی، سازمان ملل متحد (UNDESA)، و آمارهای ملی جمع‌آوری شده‌اند، و تحلیل‌ها بر اساس اطلاعات موجود تا سال ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ انجام شده است.

زمینه و روش‌شناسی

تحقیقات بر اساس داده‌های جریان‌های انتقالی (remittances) تمرکز دارد، که شامل انتقالات شخصی و جبران کارکنان است، و از منابع مانند پایگاه داده‌های بانک جهانی و گزارش‌های UNDESA استفاده شده است. برای تخمین سهم اروپا و کانادا، از داده‌های موجود درباره جمعیت دیاسپورا و توزیع جغرافیایی مهاجران استفاده شده است. مقایسه با ترکیه بر اساس داده‌های مشابه انجام شده است.

میزان ارسال ارز توسط ایرانیان

- جریان‌های انتقالی کل به ایران: بر اساس داده‌های FRED، در سال ۲۰۲۰، جریان‌های انتقالی به ایران ۰٫۵۷۴۴۰٪ از تولید ناخالص داخلی بود. با توجه به تولید ناخالص داخلی اسمی ایران در سال ۲۰۲۰ (۲۶۲٫۱۹ میلیارد دلار)، مقدار کل حدود ۱٫۵۰۵ میلیارد دلار برآورد می‌شود (Worldometers).
- سهم اروپا و کانادا: تخمین زده می‌شود که حدود ۵۰۰,۰۰۰ ایرانی در اروپا و ۲۱۳,۱۶۰ نفر در کانادا (بر اساس سرشماری ۲۰۲۱ کانادا) زندگی می‌کنند، که مجموعاً حدود ۷۱۳,۱۶۰ نفر می‌شود. با توجه به کل جمعیت مهاجر ایرانی‌تبار (حدود ۳٫۱ میلیون نفر در ۲۰۱۹)، سهم اروپا و کانادا حدود ۲۳٪ است. بنابراین، سهم آنها از جریان‌های انتقالی حدود ۳۴۶ میلیون دلار است.

نمودار ۱ - توزیع جمعیت ایرانیان خارج از کشور

▪روش‌ها: به دلیل تحریم‌های بین‌المللی، روش‌های رسمی مانند بانک‌ها محدود است. بسیاری از انتقالات از طریق خدمات انتقال پول مانند IraniCard و کانال‌های غیررسمی مانند حواله انجام می‌شود (Iran Best Lawyer).

میزان ارسال ارز توسط اتباع ترکیه

▪جریان‌های انتقالی کل به ترکیه:

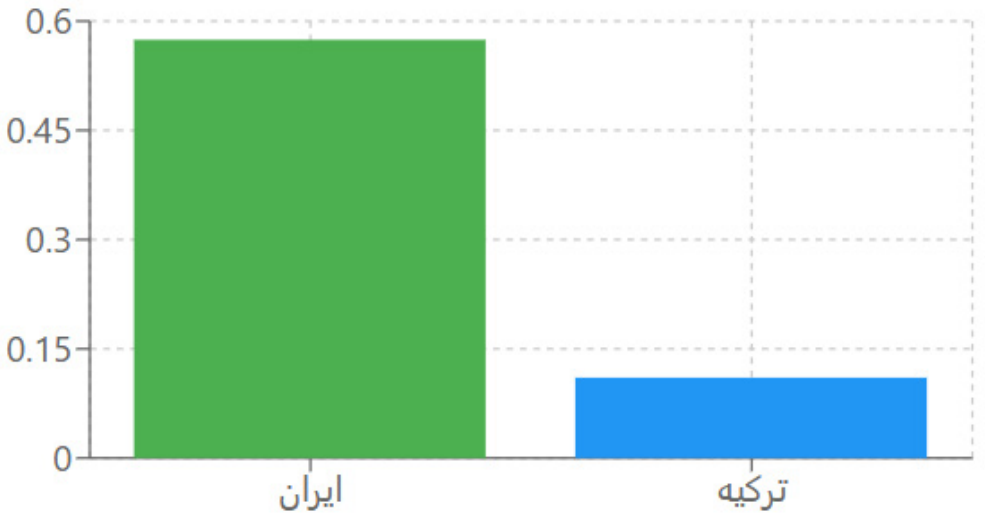
در سال ۲۰۲۰، جریان‌های انتقالی به ترکیه ۰٫۱۱۰۴۲٪ از تولید ناخالص داخلی بود. با تولید ناخالص داخلی ۷۲۰٫۳۴ میلیارد دلار، مقدار کل حدود ۷۹۵ میلیون دلار برآورد می‌شود (MacroTrends).

▪سهم اروپا و کانادا:

داده‌های دقیق برای توزیع جغرافیایی دیاسپورای ترکیه در دسترس نیست، اما با توجه به جمعیت بزرگ‌تر در اروپا (مثلاً آلمان)، سهم اروپا و کانادا احتمالاً قابل توجه است. با این حال، برای سادگی، کل جریان‌های انتقالی را برای مقایسه در نظر می‌گیریم.

▪روش‌ها:

روش‌ها عمدتاً رسمی هستند، با هزینه‌های پایین‌تر، به‌ویژه از روسیه، و شامل بانک‌ها و خدمات انتقال پول است (World Bank).

نمودار ۲ - حواله به‌عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی

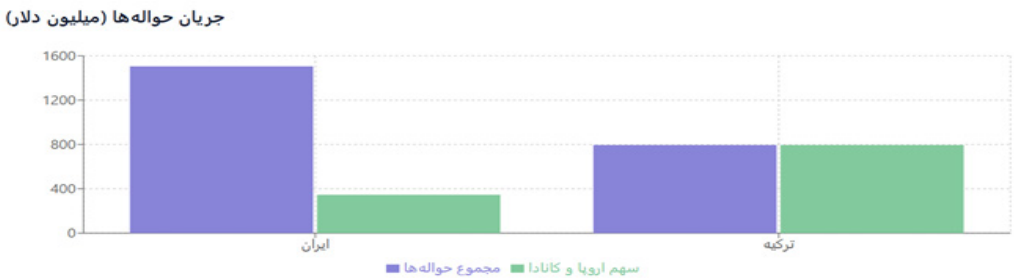
مقایسه

▪میزان: جریان‌های انتقالی به ترکیه (۷۹۵ میلیون دلار) بیشتر از ایران (۳۴۶ میلیون دلار) است، که ممکن است به دلیل جمعیت بزرگ‌تر دیاسپورای ترکیه در اروپا و درآمد بالاتر آنها باشد.

▪روش‌ها: برای ایران، به دلیل تحریم‌ها، روش‌های غیررسمی رایج‌تر است، در حالی که برای ترکیه روش‌های رسمی و کم‌هزینه‌تر غالب است. این تفاوت به پیچیدگی‌های سیاسی و اقتصادی هر کشور بستگی دارد.

جدول مقایسه

کشور	جریان‌های انتقالی کل (میلیون دلار، ۲۰۲۰)	سهم اروپا و کانادا (میلیون دلار، تخمین)	روش‌های اصلی
ایران	۱۵۰۵	۳۴۶	بانک‌ها، خدمات انتقال پول، حواله
ترکیه	۷۹۵	۷۹۵ (کل تخمین)	بانک‌ها، خدمات رسمی، کم‌هزینه

نمودار ۳ — مقایسه جریان حواله‌ها

فرضیات و محدودیت‌ها

۱.ایران:

oفرض تناسب جریان‌های انتقالی با جمعیت دیاسپورا ممکن است به دلیل تفاوت در درآمد یا رفتار انتقال دقیق نباشد.

oنبود داده‌های کمی برای تقسیم‌بندی رسمی و غیررسمی انتقال‌ها.

۲.ترکیه:

oاستفاده از کل جریان‌ها به دلیل نبود داده‌های خاص برای کانادا ممکن است تخمین را بیش از حد

نشـان دهد.

oکمبود داده‌های جمعیتی دقیق برای کانادا.

۳.داده‌ها:

oداده‌ها عمدتاً از ۲۰۲۰ هستند و ممکن است با شرایط فعلی متفاوت باشند.

oهزینه‌های انتقال یا نوسانات نرخ ارز مدل‌سازی نشدند.

نتیجه‌گیری

تحقیق نشـان می‌دهد که اتبـاع ترکیـه مقیـم اروپا و کانـادا جریان‌هـای انتقالی بیشـتری نسبـت بـه ایرانیـان دارنـد، کـه ممکـن اسـت بـه عوامـل جمعیتـی و اقتصـادی مرتبـط باشـد. روش‌هـا بـرای ایـران بـه دلیـل تحریم‌ها پیچیده‌تر و غیررسـمی‌تر اسـت، در حالی که بـرای ترکیـه رسـمی‌تر و کارآمدتر اسـت. ایـن تحلیـل بـر اسـاس داده‌هـای موجـود تـا سـال ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ انجـام شـده و ممکـن اسـت بـا تغییـرات اخیـر متفـاوت باشـد.

QUICK
ANSWER

دفترهای خاکستری

این دفترها برای پاسخ علمی سریع، مختصر و دقیق به مسئله‌ها و نیازهایی تهیه و تَولید می شود که در حین فعالیت مرکز ملی فضای مجازی و سایر دستگاه ها پیش آمده و به بررسی دقیق و در عین حال سریع نیاز دارند.

پژوهشگاه
فضای مجازی